

De sociale functie van de wijsbegeerte — een voorwoord¹

Freddy Verbruggen

Waarom bezinnen wij ons vandaag over de sociale functie van de wijsbegeerte? Waarom werd dit thema gekozen als onderwerp van dit colloquium? Verschillende redenen kunnen aangehaald worden om deze keuze te verantwoorden.

Vooreerst behoort het tot de taak van de wijsgeer (en trouwens van elk volwaardig mens) zich *persoonlijk voortdurend te bezinnen over de betekenis van het eigen denken en handelen*. Immers dit denken en handelen beweegt zich niet in een vacuüm. Het maakt deel uit van de totale menselijke ontwikkeling, hoe minuscuul deze deelname ook moge zijn. De bewustwording van deze gesteldheid leidt tot de reflexie over de verantwoordelijkheid van het eigen denken tegenover deze menselijke ontwikkeling; over de valorisering van intellectuele prestaties binnen het perspectief van het verleden, heden en toekomst van de gehele mensheid.

Meer in het bijzonder leeft en werkt de wijsgeer op een bepaald historisch moment, in een bepaalde maatschappij. Zijn expressies en prestaties krijgen door en in deze maatschappij een betekenis toegewezen. Zij worden maatschappelijk, d.i. door anderen, gevaloriseerd. De wijsgeer kan hier een passieve of een actieve houding aannemen. In het laatste geval wordt hij dan gedreven door bv. het scherp aanvoelen van zijn verantwoordelijkheid als lid van deze maatschappij. In beide gevallen echter kan de wijsgeer niet ontsnappen aan de reflexie over de sociale betekenis van het eigen denken en handelen. Kortom, de wijsgeer als kritisch-reflecterend wezen, zoekend ook naar de finale betekenis van het zeer persoonlijk presenteren, komt noodzakelijk tot de bezinning over de verhouding tussen zichzelf, zijn denken en handelen, én het maatschappelijk gebeuren in brede zin.

¹ Men had ons gevraagd op het Colloquium over de Sociale Functie van de Wijsbegeerte (12 maart 1972) een korte (= 10 min.) inleiding te geven.

Wat nu volgt is de letterlijke tekst van de voordracht die wij toen gehouden hebben.

Om geen afbreuk te doen aan de 'geest' van deze bijeenkomst hebben wij niets aan de stijl en/of aan de inhoud van onze bijdrage veranderd.

Een andere reden voor de keuze van ons thema voor deze bijeenkomst ligt verborgen in de interne ontwikkeling van de wijsbegeerte van de 20ste eeuw. De Wiener Kreis en het Logisch Positivisme brachten een scherpe kritiek op het toenmalig wijsgerige denken vanuit een progressief epistemologisch gezondheidsbeleid. Deze ingreep was vanuit dit perspectief zeker geoorloofd, een weldaad voor het menselijk denken.

De afkeer echter voor ethica en ideologie én het gebiologeerd zijn door de wetenschappen hebben op de lange duur funeste gevolgen gehad. Immers, ten gevolge van de lippendienst die de wijsbegeerte aan de wetenschappen bewijst, blijft een belangrijk gebied van het menselijke zijn braak liggen of wordt geploegd door lieden van 'duister allooi', door wat men noemt 'autoriteiten', 'machtigen', 'belangengroepen', die op ethisch en ideologisch gebied de massa van de mensen trachten te manipuleren.

Daarom kunnen wij als wijsgeren ons afvragen of wij vanuit deze gegevenheid de relatie wijsbegeerte-maatschappij niet opnieuw of niet méér dan tot nu toe het geval was moeten beklemtonen in, wat men zou kunnen noemen, 'onze dagelijkse wijsgerige bekommernis'.

De invloed van het Logisch Positivisme komt niet alleen tot uiting in de sterke beklemtoning van het cognitief karakter van het mens-zijn en in het *uitvlakken van het normatieve veld* door een grote groep van zgn. 'wijsgeren'. Het paradigma van het Logisch Positivisme ziet de verhouding tussen wijsgeer en object niet als een actieve, wel als een passieve betrokkenheid. Wanneer men aanleert dat de wijsbegeerte in de eerste plaats, of zelfs uitsluitend, een poging is om de werkelijkheid te kennen, dan voelt men uiteraard veel minder voor een andere visie die het wijsgerig denken in de eerste plaats ziet *als een poging om uiteindelijk de totale werkelijkheid te veranderen*. In deze visie zijn theorie en praxis zeer nauw met elkaar verbonden, in de eerste plaats de praxis op sociaal-politiek vlak. De wijsbegeerte heeft dan een overwegend sociaal-kritische functie die zich bovendien voortdurend realiseert in de praxis van elke dag.

Een vierde argument voor de keuze van ons onderwerp komt naar boven door het besef dat de wijsgeer in deze maatschappij en wereld een *geprivilegieerde* plaats inneemt. Hem wordt de praktische mogelijkheid gegeven om de totaliteit van het zijn aan een grondige kritische analyse te onderwerpen, om zich kritisch uit te leven, en aldus zijn *vrijheid* als mens te bestendigen en te vergroten.

Hiertegenover staat dat de meeste mensen in onze maatschappij dit geprivilegieerd geestesleven totaal moeten missen.

Het besef van de onrechtvaardigheid van deze discrepantie doet hopen dat deze kloof overbrugd zou worden. De methode en bevindingen van het wijsgerig onderzoek zouden dan gekend en gehanteerd moeten worden door een zo groot mogelijk aantal mensen.

Vanuit dit gezichtspunt is een bezinning over de sociale functie van de wijsbegeerte zeker wenselijk.

Een vijfde en laatste argument heeft betrekking op de geestelijke en psychische gezondheid van de wijsgeer.

De wijsgeer spreekt over het algemeen een taal die slechts verstaanbaar is voor weinigen. Hij buigt zich over problemen waarvan het problematisch karakter aan vele mensen niet duidelijk is. De problematiek echter van deze mensen gaat dikwijls aan hem voorbij. Nochtans pretendeert hij niet aan vakkennis (wetenschap) te doen, maar integendeel zijn denken te richten op de totaliteit van het zijn, op de totaliteit van de verschillende zijden.

Men zou daarom kunnen zeggen dat vele wijsgeren intellectueel gealiëneerd zijn, of in elk geval bijzonder weinig voeling hebben met verscheidene en zeer belangrijke delen van de werkelijkheid. Dit mentaal gealiëneerd zijn van de wijsgeer dat in de ogen van vele niet-wijsgeren de proportie aanneemt van een steriel en nutteloos parasiteren, kan uiteraard persoonlijk bijzonder aangenaam zijn. Objectief echter heeft deze abstenentie tegenover de totaliteit van een zgn. normale menselijke problematiek, deze weigering om de eigen problematiek te 'verpopulariseren' en de 'populaire' problematiek tot object van interesse te maken, het direct gevolg dat een groot deel van de mensheid wordt overgeleverd aan levensbeschouwelijke bedriegers en kwakzalvers.

Tot zover enkele argumenten ter verantwoording van de keuze van het thema: de sociale functie van de wijsbegeerte als object van dit colloquium. Het argumentenarsenaal is hiermee zeker niet uitgeput. Alleen geloven wij dat de keuze van deze probleemstelling geen rationele aangelegenheid is, en uiteindelijk niet kan verdedigd worden met zgn. rationele argumenten. Deze keuze wijst eerder *op een onbehagen, op een onbevredigd-zijn*. Zij veronderstelt dat de wijsbegeerte niet gezien wordt als een beroep, maar wel als een soort opdracht, als een normerende taak. De wijsgeer is in dit perspectief *mede-verantwoordelijk voor het maatschappelijk gebeuren*. Hij is *ethisch bewogen*.

De vragen die wij in dit colloquium moeten beantwoorden, vloeien uiteraard voort uit de argumenten die wij hebben aangehaald ter verantwoording van de keuze van het thema. Zij zijn sub-vragen van deze algemene vraag: *'Hoe moet de verhouding wijsbegeerte-maatschappij zijn?'*

Enkele van deze sub-vragen kunnen aldus geformuleerd worden:

1 – moet het sociaal aspect van het filosoferen geaccentueerd en uitgebreid worden? moet dit aspect zelfs prioriteit krijgen?

2 – moet de wijsbegeerte gesplitst worden in twee richtingen: een afdeling 'wetenschap van de wetenschappen' en een afdeling 'ideologie'? andere benamingen en onderafdelingen zijn hier uiteraard mogelijk;

3 – wat is de verhouding wijsbegeerte-praxis? moet de wijsgeer daadwerkelijk sociaal-politieke verantwoordelijkheid nemen? moet de sectie wijsbegeerte een speerpunt zijn in de sociale en politieke actie?

4 – hoe kan de wijsbegeerte 'gepopulariseerd' worden? hoe kan de geprivilegieerde positie van de wijsgeer feitelijk uitgebreid worden over een zo groot mogelijk aantal individuen? welke praktische modellen van realisatie staan hier tot onze beschikking?

5 – hoe kan de leefwereld en problematiek van de andere binnengebracht en geïncorporeerd worden in de huidige wijsbegeerte?

Tenslotte willen wij er op wijzen dat de problematiek van de sociale functie van de wijsbegeerte niet nieuw is. Zeker is ze reeds terug te vinden bij DIDEROT, *die scherp de eis van popularisering van wetenschap en wijsbegeerte stelt*. Dezelfde DIDEROT die in een sublieme passage in zijn artikel 'Encyclopédie' in de *Encyclopédie méthodique* schrijft:

– Wat men vooral nooit uit het oog mag verliezen is dat wanneer men de mens verbant van de oppervlakte van de aarde, het aangrijpend en overprachtige schouwspel van de natuur verandert in een zwijgende triestigheid. Het universum zwijgt; de stilte en de nacht heersen. Alles verandert zich in een uitgestrekte eenzaamheid . . . Het is de aanwezigheid van de mens die het bestaan van de zijnden interessant maakt . . . Waarom brengen wij deze mens niet binnen in ons werk, zoals hij geplaatst is in het universum? Waarom maken wij van hem niet het centrum waarvan wij moeten vertrekken en waartoe men alles moet samenbrengen . . . Wanneer ik abstractie moet maken van mijn bestaan en het geluk van mijn medemensen, welk belang heeft dan nog de rest van de natuur? –

Dit, geloof ik, is dé kern van de problematiek die vandaag moet behandeld worden.